

BIBLIOTEKA
SHËTETIT

81H-1

8.75

ASDRENI

dhe artikujt që mbushnin shtypin shqiptar si dhe dy librat e tij të para poetike, «Rreze djelli» më 1904 dhe «Ëndrra e lote» më 1912, i dhanë një popullaritet të veçantë Asdrenit, si i treti shkrimtar i letërsisë së re shqipe pas Naimit e Çajupit me një krijimtari të vazhdueshme 40-vjeçare, mu në qendër të lëvizjes patriotike shqiptare të kohës. «Tani besoj se Naim beu nuk vdiq — i shkruante Çajupi Asdrenit më 1904 — se vendin që la ai bosh e zure ti. . .»

Asdreni ngrinte shkolla shqipe dhe bënte një punë të madhe jo vetëm me shoqëritë patriotike të shqiptarëve të Rumanisë, por edhe si ndërlihdës me qendrat e tjera të lëvizjes shqiptare jashtë dhe me çetat brenda në Shqipëri, të cilave u dërgonte ndihma e materiale luftarake. Pas largimit të Jani Vretos më 1900, Asdreni mbeti aktivisti kryesor në Bukuresht për vazhdimin e botimit të librave shqipe; ai jepte një kontribut të veçantë për shkëputjen e kishës shqipe nga kisha greke, që mbillte përçarje në lëvizjen shqiptare dhe ndodhej i pranishëm në krye të çdo veprimtarie patriotike të kësaj kolonie, që lojti një rol të rëndësishëm në prak të pavarësisë. Më 1914 erdhi në Shqipëri, duke shpresuar se me Vidin do të forcohej uniteti kombëtar dhe pozita ndërkombëtare e Shqipërisë. Por u kthye i zhgënjyer në Rumani. E priti me gëzim Kongresin e Lushnjës dhe shkroi me entuziazëm për luftën e Vlorës. Pas vitit 1920 mbështeti fushatën antifeu-

dale në Shqipëri dhe shërbeu me periudha të shkëputura si Sekretar i legatës shqiptare të Bukureshtit, por, më vonë, u mënjanua nga skena politike si njeri i padëshëruar për regjimin e Zogut, të cilin e dënoi me shkrimet e tij. Botoi vëllimin e tij të tretë «Psallme murgu» më 1930, ku, veç gjurmave përparimtare të Rilindjes, ndjehet edhe ndikimi i artit dekadent. Vëllimi i tij i fundit «Kambana e Krujës», pregatitur për shtyp më 1939, që mbeti dorëshkrim, dëshmon për rënjen e poezisë së Asdrenit.

Asdreni erdhi në Shqipëri edhe më 1937 me rastin e 25-vjetorit të shpalljes së pavarësisë. Pushtimi fashist e tronditi dhe u kthye shpejt në Rumanë.

I zhgënjyer nga regjimi reaksionar i Zogut, që i mbylli perspektivën e idealeve të tij demokratike dhe i gënjyer singërisht nga ngjarjet e fundit politike lidhur me parullën fashiste të «Shqipërisë së madhe», Asdreni i plakur e i lodhur, bëri edhe ndonjë gabim për të cilën u pendua rëndë fill pas çlirimit. Më 1947 vdiq dhe u varros në Bukuresht.

Asdreni la një material publicistik me vlerë nëpër organet e kohës dhe disa shkrime, përkthime e përshtatje nga autorë të njohur, tekste shkollore dorëshkrim si dhe korrespondencën e tij të pasur me vlerë të veçantë për njohjen e lëvizjes sonë kombëtare. Por vlera kryesore e trashëgimisë së tij është krijimtaria poetike.

Asdreni është kryesisht poet i atëdheut e i ve-
gjëlisë.

Që më 1912 Asdreni formuloi i pari mendimin
më revolucionar për rolin patriotik dhe shoqëror që
duhej të kishte letërsia: «...Në çdo komb, thoshte
ai, fillimi i çdo lëvizjeje të shoqërisë është bërë
duke vajtur dora-dorës letërsia me politikën... Është
një fakt i pamohuar se letërsia e ka veprimin e saj
përmbi shtetin shoqëror të një kombi...». Prandaj
edhe krijimtaria poetike e tij, megjithëse kapi një
periudhë 40-e-savjeçare dhe pati luhatje të thella,
mbeti kryesisht e lidhur ngushtë me lëvizjen shqip-
tare, reflektoi aspiratat e shtresave të ulëta dhe,
krahas idealit të pavarësisë, u angazhua plotësisht në
luftën e veçorisë. Autor i himnit të flamurit shqip-
tar dhe i shumë himneve e marsheve të tjera, As-
dreni e vuri vargun e tij kryesisht në shërbim të
luftës për liri kombëtare; po lirika e tij sociale
shprehu hapur dhe me një ton alarmanant thelbin e
konfliktit klasor, antitezën që përcaktonte qëndri-
min e klasave antagonistë kundrejt lëvizjes sonë
kombëtare: «Ne derdhim gjakun lumë, ju veç pasje»
— Ne vdekje tmerri presim, ju veç rrojtje». Me poe-
zitë si «Lulëkuqja», «Krerëve tradhëtorë», «Çpërbli-
mi» etj., që dëshmojnë për gjurmat e para të ide-
ve socialiste, poeti paralajmëronte, që më 1912,
shembjen e pushtetit të «gjakatarëve të tërë kësaj
bote nga dorë atyre që sot i shqelmojnë». Ky ishte

kulmi i mendimit tonë revolucionar në poezinë e kohës. Edhe pas shpalljes së pavarësisë, deri në fillim të viteve 30, poezia e Asdrenit e ruajti këtë frymë klasore te poezitë si «Burri i dheut», «Fisnikëve të Shqipërisë», «Trashëgimi» e të tjera.

Asdreni shkroi e botoi gjithashtu shumë poezi për natyrën, dashurinë, punën etj. me kolorit shqiptar, të frymëzuara nga jeta e fshatit tonë dhe nga vetë kujtimet e poetit, si dhe poezi për natyrën në përgjithësi, ku ndjehet ndikimi i poezisë romantike evropiane. Poezitë e tij për stinat si «Dimëri», «Ardhja e pranverës», «Pranvera», etj. dhe poezitë e punës, si «Puna», «Punëtori i mirë», etj. u bënë të njohura gjerësisht nga tërë brezat e ardhme sidomos me anë të teksteve shkollore. Edhe poezitë e këngët e tij të dashurisë si «Ti me sytë e zinj», etj., që i përgjigjesin kërkesave të popullit tonë në prak të shkëputjes nga obskurantizmi anadollak për një emancipim shpirtëror, u bënë popullore.

Poezia e Asdrenit zakonisht ka thellësi mendimi dhe forcë të veçantë ndjenje, si kur futet në plagët e shoqërisë dhe buçet me kushtrim, ashtu edhe kur sodit natyrën dhe i drejtohet ndjenjave delikate të dashurisë.

Asdreni pati ~~ndikime të theksuara nga poezia e huaj~~. Po, në përgjithësi, ndikimi i letërsisë evropiane te Asdreni është mbujtur mirë me natyrën e vetë poezisë shqiptare dhe s'e ka penguar poetin të

krijojë poezinë e vet origjinale. Arti i Asdrenit, i lidhur me jetën e problemet shqiptare gjatë ndeshjeve të ashpra kundër pushtuesit turk dhe feudallëve, i frymëzuar nga dashuria e madhe për atdheun e popullin, traditën shqiptare, është një art origjinal.

Kjo poezi sa e thellë aqë edhe e thjeshtë dhe e qartë, origjinale, edhe kur duket e përparfërt me ndonjë poezi të huaj, fillon t'i humbë këto veti në vitet 30, me restaurimin e pushtetit feudoborgjez, kur poeti i plakur e humbi perspektivën në jetë dhe poezia e tij në pjesën më të madhe u shkri me poezinë e huaj romantike dekadente.

Asdreni kontribuoi në pasurimin e poezisë shqipe me forma e mjete të reja artistike dhe futi në vargun e tij një muzikalitet dhe harmoni të veçantë.

Megjithëse Asdreni ka disa dobësi në përdorimin e gjuhës si mjet artistik, kur krijoi poezi të vërtetë, ai e shfrytëzoi me mjeshtëri të rrallë shqipen e folur dhe të shkruar për t'i dhënë gjallëri dhe bukuri artit të tij poetik.

Pavarësisht nga mënjanimi i tij prej skenës politike e ndonjë shkarje të rastit nga fundi, Asdreni që një nga patriotët më përparimtarë të Rilindjesonë kombëtare dhe një poet që e bëri vargun e tij për një periudhë të vështirë 30-vjeçare zëdhënësin e luftës më të ashpër të popullit tonë për liri patriotike dhe sociale, që solli vlera të reja artistike në letërsinë shqipe dhe shënoi një hap të ri në kalimin nga

poezia e Rilindjes te poezia jonë moderne e viteve '30.

* * *

Në këtë përmbledhje janë futur poezi të zgjedhura nga krijimtaria e Asdrenit, që e përfaqësojnë atë si poet dhe mendojmë se i kanë ruajtur më mirë vlerat artistike dhe edukuese. Në zgjedhje, megjithëse është pasur kujdes të mënjanohen shfaqjet e botëkuptimit të tij idealist dhe fryma mistike, që shpesh janë të pranishme në poezinë e tij, me përjashtime të rralla, ka mbetur ndonjë fjalë a varg i këtitillë për të mos prishur unitetin dhe harmoninë e poezisë. Puna redaktuese nuk e ka prekur gjuhën e autorit, por ka sjellë disa ndryshime të domosdoshme kryesisht me karakter grafik sipas kërkesave të sotme të drejtshkrimit. Disa nga poezitë e gjetura dorëshkrim, që botohen për herë të parë në këtë vëllim, sipas rastit, kanë patur nevojë për heqje të ndonjë fjale a vargu, ose për rindërtim të ndonjë vargu në bazë të varianteve më të goditura të së njëjtës poezi. Duke pasur parasysh karakterin e botimit, në këto raste nuk janë vënë shënime.

VJERSHAVE TË MIA 1)

Prap ju kujtova, vjetesh krejt harruar,
Si gjë të vjejtur rall' e tek q'e gjen.
Ju shkunda, letra, dorës sime shkruar,
Njëj gjumit, mund q'as juve s'ju pëlqen.

Ju mblodha, vjersha, nga ju kisha lënë
E një nga një ju pashë prap me mall.
Më dridhet dora si njëj të pangrëni,
Që dridhet pas ca buke q'e sheh rallë.

Ca jush prej kohësh gjithë me skajet brejtur,
Qysh brehet zemra keq kur send e pik,²⁾
Disa me faqet shuar, sërët vrejtur,
Si shenjtër kishe, moti q'i ka fikë.

1) Kjo poezi është vënë në krye të vëllimit të tij të fundit: «Psallme murgu».

2) Kur send e pik = kur ndonjë send e pikëllon.